

megjelenő, kis formátumú énekeskönyvek, s azok közül is a herborni kiadások szerepelhetnek az első helyen.

A fenti német (s így a magyar) kiadástípusok távolabbi őse az a konstanzi és strassburgi énekeskönyv, amelyben – mint a legtöbb kiadvány címe is jelzi: *Psalmen und geistliche Gesänge* – első helyen találhatóak a zsoltárok.⁴⁰ A típus másik őse az a pfalzi kötet-fajta, amelyben az énekeskönyv mellett először a káté, a szertartásrend és az imádságok, majd pedig a *Biblia* is szerepelnek. Ilyen pl. az 1567-es heidelbergi gyűjtemény: *Psalmen vnd geistliche Lieder sampt dem christlichen Catechismo, Kirchencereemonien vnd Gebeten* (DKL 1567⁰⁴).

H. HUBERT GABRIELLA

Az Egyházi Tár történetéhez. Az első magyar katolikus teológiai folyóirat, az 1820-ban, Horváth János¹ szerkesztésében, Veszprémben indult *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824-ben megszűnt. Nyolc évig nem jelent meg katolikus lap hazánkban, 1832-ben azonban kettő is indult egyszerre. Előbb Guzmics Izidor bakonybéli apát indította meg a *Vallási és Egyházi Tár* (a 3. számtól: *Egyházi Tár*) című folyóiratot, majd ezt követte a magyar és latin nyelven megjelenő *Egyházi Folyóírás*².

Az *Egyházi Tárról*, bár jelentős katolikus folyóirat volt, mindeddig nem jelent meg sajtótörténeti szempontból is értékelhető tanulmány.³ Pedig Guzmics Izidor apáti naplója⁴, levelezése⁵, halála után őt a szerkesztői székben követő Beély Fidél kéziratosszerű önéletrajza⁶ és Toldy Ferenchez intézett levelei számos utalást, feldolgozatlan adatot tartalmaznak a lapra vonatkozóan is.

⁴⁰ Pl. DKL 1540⁰⁶, 1541⁰⁵ stb.

¹ Horváth János (1769–1835) veszprémi kanonok, székesfehérvári püspök. Veszprémben, Pápán és a pozsonyi teológiai akadémián tanult. Kitűnő egyházi szónok, a nyelvújítás híve, Virág Benedek és Verseghy Ferenc barátja. Életrajza: GLÓSZ ERVIN: *A Székesfehérvári egyházmegye Jubileumi Névtára*. Székesfehérvár, 1977. 91–93.

² Az *Egyházi Folyóírás* 1832–1834 között jelent meg Kováts Mátyás pesti egyetemi tanár szerkesztésében. A folyóirat nyomtatott latin nyelvű beköszöntője (Scopus et Planum Operis Periodici) szerint a lap a tudományos ismeretek és a lelki kultúra művelését szolgálja majd, segíti a magyar teológia szaknyelv fejlődését.

³ Az egri *Irodalmi Szemle* 1884 szeptembere és 1885 áprilisa között folytatásokban megjelent cikke (SZMIDA VIKTOR: *Egyházi Tár*. = *Irodalmi Szemle* 1884. 9. sz. 65–68.; 10. sz. 73–77.; 11. sz. 81–85.; 12. sz. 89–93.; 1885. 2. sz. 10–11.; 3. sz. 17–19.; 4. sz. 25–27.) inkább csak a lap tartalmának egyszerű, repertórium-szerű ismertetésére vállalkozott. ZOLTVÁNY L. Irén Guzmics Izidorról szóló monográfiájának (*Guzmics Izidor életrajza*. Bp. 1884.) VIII. fejezetében (284–337.) szól ugyan az *Egyházi Tárról*, de ő Guzmics teológiai nézeteinek a lapban is tükröződő tárgyalására helyezi a súlyt.

⁴ SÖRÖS Pongrác: *Guzmics Izidor apáti naplója*. = *Irodalomtörténeti Közlemények* 1903. 323–347; 474–495.

⁵ RÉVAI Sándor: *Guzmics Izidor levelei Farkas Józsefhez*. = *Irodalomtörténeti Közlemények* 1909. 357–363.

⁶ BEÉLY Fidél: *Életem rajza*. A Pannonhalmi Szent Benedek Rend Könyvtára. Kézirattár. BK 218. I.

Guzmics még bakonybéli apáttá történt kinevezése előtt, pannonhalmi éveiben, 1830. június 26-án Szeder Fábiánhoz⁷, 1830. szeptember 19-én Kazinczyhoz⁸, majd 1831. április 29-én Farkas Józsefhez⁹ írott levelében említette, hogy folyóiratot kíván indítani, amelynek címe „Szent berkek és ligetek” lesz. Szólt arról, hogy a leendő kiadóval, a pesti Beimellel nézeteltérései vannak.¹⁰

Az 1831. szeptember 27-én kelt levelében Guzmics már arról írt, hogy a folyóirat első száma nyomtatásra kész, és a kiadónál van Pesten. Arról is ebből a levelből értesülhetünk, hogy szeptemberben megkezdődött az előfizetők gyűjtése. A szerkesztő a „püspöki és vicariusi titoknokokat” barátait és paptársait kérte meg, hogy terjesszék a folyóiratot egyházmegyéjükben.

Guzmics 1831. október 4-i dátummal előfizetési felhívást („jelentést”) bocsátott közre egy különálló nyomtatott íven, amelyben körvonalazta leendő folyóirata célját:

„E munka célja nemcsak az elméknek, hanem és különösen a lelkeknek és a szíveknek is folyvást táplálékot nyújtani, melyben azért minden szorosb dogmatikai fejtegetések, úgy minden felekezeti tekintetek félretételnek.”¹¹

Ebből kiderül, hogy nem kizárólag teológiai magasan képzett olvasóknak szánta lapját.

A november végén és a decemberben írott levél is nehézségekről számol be. A kiadó előre kívánta a pénzt („Beimel előre pénzelnének”) de az előfizetők csak a kézhez kapott példányok megérkezése után fizetnek. A szerkesztő elégedetlen volt a kiadó munkájával abban a tekintetben is, hogy Beimel késve és gondatlanul küldte szét az előfizetési felhívást („már abban hibázott, hogy Novemberi vásárra, miként én akartam, el nem készítette”) Úgy tűnik, hogy az előfizetők száma még mindig nem volt elég, hiszen Guzmics december 24-i levelében ismételt arra kéri barátját, Farkas Józsefet, hirdesse a lapot a pécsi egyházmegyében, „hisz kevés pap van, a ki Ujságot, pedig Pestit ne olvasna Megyétekben ... Kérlek Barátom, tégy amit tehetsz, hogy olvasóim is legyenek.”¹² Ebből a levélből tudjuk meg, hogy Guzmics ekkor 500 olvasóra számított.

Az első szám megjelenése előtt, 1832. február 6-án a következőkről tudósította Guzmics Pécssett élő barátját:

„.....A munka folyik Két levont árkus küldött már Beimel mutatólag: jó papiros, jó betűk, s tiszta nyomás, de nem hibátlan. Isten tudja, mi átok rajtunk magyarokon, hibátlan munkát csak nem kaphatunk ki nyomtató műhelyeinkből.”¹³

Ebben a levélben is panaszkodik, hogy nehezen gyűlnek az előfizetők.

Az első szám 1832 tavaszán, feltehetően márciusban, Pesten látott napvilágot, Beimel kiadásában, *Vallási és Egyházi Tár* címmel. A lap magyar és latin nyelvű mottója: „Mindent megpróbáljatok, és s jót, tartsátok. I. Thess. v. 21.” és „Quaecunque apud alios omnes praeclare dicta, ea nostra sunt christianorum. Tertull. Apol. 2.n. 13.”

⁷ Vö.: ZOLTVÁNY L. Irén: *i. m.* 290.

⁸ *Kazinczy Ferencz és Guzmics Izidor közti levelezés 1822-től 1831-ig.* Közli GULYÁS Elek. Pest, 1873. 240.

⁹ RÉVAI Sándor: *Guzmics Izidor levelei Farkas Józsefhez.* = Irodalomtörténeti Közlemények 1909. 357.

¹⁰ E nézeteltérések a lap kidásának éve alatt mindvégig folytatódtak, főként Beimel túlzott anyagi igényei és potatlansága miatt.

¹¹ RÉVAI Sándor: *Guzmics Izidor levelei Farkas Józsefhez.* = Irodalomtörténeti Közlemények 1909. 358.

¹² Uo. 359.

¹³ Uo. 360.

Guzmics beköszöntőjében szinte költői módon fogalmazza meg lapja célját:

„A religionak és egyháznak kifejezése, ábrázolása, világítása czélja ezen iratnak a Szép karján egyedül, minden felszegecs, haszontalan, sőt gyakran kárhuzatos elméskedések, felekezeti tekintetek, theologiai lelketlen feszegetések... csipkedések... gúnyolódások nélkül. Fő czél a lélek és szívképzés, melynek minden alacsonyság, minden póffedtség, minden vadság ellensége. A religio nem vélemény, s az egyház nem vaskarú mostoha, hanem kegyes keblű édesanya.”¹⁴

A folyóirat rovatokra osztható. Minden szám elején találunk egy teológia-elméleti tanulmányt. Ezeket Guzmics maga írta, és több számban, folytatásokban jelentek meg. Önálló rovatot kapott az egyházi beszéd. A folyóirat fennállásának éveit alatt jeles hazai katolikus egyházi szónokok eredeti magyar nyelvű beszédeit, vagy a beszédek részleteit közli a szerkesztő a rovatban, de kisebb számban olvashatunk itt fordításokat is. Fontos rovata foglalkozik a folyóiratnak az egyházi zene és ének kérdéseivel. Közöl a lapban breviáriumi énekeket, és azok magyar fordításait, lekottázva.¹⁵

„Szándékunk ezen folyóírásban a honi nevezetesebb templomokról és a hozzájuk tartozó egyházi épületekről történeteikre és művészi alkotásokra nézve szólnunk” – írta.¹⁶ Rovatot szentelt tehát a magyar katolikus főtemplomok történetének. Guzmics, miként Kazinczy is, nagyrabecsülte és szerette a képi ábrázolást. Nagy gondot, és sok pénzt fordított arra, hogy a magyar székesegyházak történetével foglalkozó rovatot képekkel is kiegészítse. Rajzolókat alkalmazott, hogy a legfontosabb hazai templomokról hiteles és szép ábrázolásokat készíttessen.¹⁷

A folyóirat következő rovata aktuális eseményekkel, kinevezésekkel, a katolikus egyház alapítványteteivel, a kor egyházi méltóságainak a közéletben történt részvételével foglalkozik. Itt közöl nekrológokat is. Minden szám tartalmaz könyvismertetőket is.

Ha tartalmuk szerint próbáljuk csoportosítani az *Egyházi Tár* 1832 és 1839 közötti számaiban megjelent írásokat a következőket mondhatjuk: az első csoportba tartoznak a dogmatikai- apologetikai elméleti tanulmányok. Ezek többségét Guzmics maga írta. (A religio; Egyház; Hit és szabadság; Vallásváltoztatás; A természettudomány vallási szempontból; A jövődelésekről; Kerez-

¹⁴ Vallási és Egyházi Tár 1832. I. VI.

¹⁵ Tudjuk, hogy Guzmics nagyon szerette a zenét. Életrajzírója így ír erről: „1837-ben Guzmics egy ének-és zeneiskolát is alapított, megszerezve a szükséges hangszereket s egy képzett zenetanárt, az irodalmilag is működő Csizmadiát szerződtetve. Egy év alatt négy énekes misét tanulának be az iskolás fiúk szinte meszeszerű előmenetellel., úgy hogy az apátság templomban több ízben nyilvánosan is felléphettek. ...Irodalmi foglalkozásán kívül legkedvesebb mulatsága a zene és ének volt. Ha négy embert össze tudott teremteni, azonnal zongorájához ült, s folyt víg kedvvel az ének, többnyire magyar. Évenként több ízben meghívta a vidék zenekedvelőit s ez alkalommal összegyűlt vendégeit rendszerint valamely jelesebb zenemű előadásával lepte meg. A Bakonyság csendes magányában nem egyszer hangzott fel Haydn Teremtés című ...oratóriuma, melyet Guzmics kiválóan kedvelt s szövegét le is fordította.” ZOLTVÁNY: *i. m.* 372–373.

¹⁶ Vallási és Egyházi Tár. I. 162.

¹⁷ Fontosnak tartotta, hogy folyóiratában megjelentesse a legszebb és legnagyobb jelentőséggel bíró hazai katolikus templomok rajzát. A Pécsen élő Farkas József barátját már 1831 áprilisában, majd szeptemberében is arra kérte, hogy valakivel rajzoltassa le a pécsi székesegyházat, hogy a kép megjelenhessen lapjában. Ebből a levélből tudjuk, hogy az esztergomi bazilika képe ekkorra már elkészült, és Szeder Fábrián készítette a rajtot Peck építő mester útmutatása alapján. Egy Farkas Józsefnek írott levélből értesülhetünk arról is, hogy a pécsi templom képe 1831 novemberére elkészült, és jól sikerült. Egy december végi levél pedig arról tudósít, hogy Guzmics Győrbe küldte Bogár Ferencnek a pécsi székesegyház rajzát, aki kicsiben lerajzolja. (RÉVAI Sándor: *Guzmics Izidor levelei Farkas Józsefhez.* = Irodalomtörténeti Közlemények 1909. 358–359.)

tény hagyomány stb.) A második csoportot a biblikus tanulmányok alkotják. E csoport írásai is nagyrészt Guzmicstól származnak, de megtaláljuk Szeder Fábían, Senczy Ferenc és Beély Fidél cikkeit is. (Éden, az embernem bölcsője; A manjáról; Szentírás iránti legújabb nézetek; Móses; Betlehem stb.) A harmadik csoportba az erkölcsstani tanulmányok sorolhatók. (Erkölcstan; Az emberi boldogság alapjairól; A bűtről; Jótéviségek stb.) A negyedik csoportot alkotja a liturgia. (Az egyházi énekek; Egy tekintet a szép művészetekre, s egy magyar katolikus egyházi énekes és imádságos könyv terve fölött írt levelek; Minden szentek napja; A nagyhét Rómában stb.) A legtöbb írás az egyházi beszédek témakörébe tartozik. Olvashatunk itt Pázmány Péter beszédét éppúgy, mint különböző egyházi ünnepeken elhangzott beszédeket, az iskolaév elején a szülőkhöz szóló prédikációkat a gyermekek iskoláztatásának szükségességéről, (Felszólítás a falusi gyermekek iskoláztatásukra); halotti búcsúztatásokat stb. Külön csoportot képeznek a nevelés kérdéseit tárgyaló cikkek. (Néhány szó az erkölcsi nevelésről; A jól intézett gyermeki nevelésnek áldásai; Mikor és melly módon kell a gyermekeket a hittudományban oktatni?; Mi bírhatja a tanítót leginkább arra, hogy hivatalának éljen?; Kivonatok egy nevelő naplókönyvéből; A tanító képe erkölcsi tekintetben stb.) Vannak a folyóiratban egyházi, és egyháztörténeti írások is szép számmal. Fennállásának nyolc éve alatt a lapban több mint hetven könyvismertetés jelent meg. Nemcsak katolikus, hanem protestáns szerzők munkáit is ismertették.

A lap folyamatosan figyelemmel kísérte a hazai és külföldi aktuális egyházpolitikai ügyeket. Ilyen volt például az 1830-as években a vegyes házasság kérdéséről Poroszországból kiindult vita. Guzmics közölte lapjában a pápa állásfoglalását, és a kölni érsek pásztorlevelét e tárgyban, emellett ismertette a kérdés körül kialakult vita külföldi és hazai katolikus és protestáns irodalmát.¹⁸

Mint a korszak többi lapszerkesztője, Guzmics is olvasóihoz fordult, hogy a segítségüket kérje. A III. füzetben magyar egyházi írók életrajzait és műveik jegyzékének beküldését kérte olvasóitól, mert azokat szerette volna kiadni lapjában.

Érdekes összetételű az a szerzői gárda is, akik az *Egyházi Tárba* írtak. Sokan közülük a reformkori hazai katolikus papság modernebb irányának hívei, többük jeles szereplője az irodalmi életnek. Elsőként kell megemlíteni Beély (Briedl) Fidél¹⁹ nevét, Guzmics kedves tanítványát, akit az akadémia is tagjai sorába választott. Beély Fidél számos cikket, könyvismertetést írt a lapba, sok

¹⁸ GUZMICS Izidor: *A vegyes házasságokról*. = Egyházi Tár XIV. 57–85.

¹⁹ Beély (Briedl) Fidé (a Beély nevet 1848-ban vette fel.) (1807–1861). Elemi és középfokú tanulmányait szülővárosában, Székesfehérvárott végezte. „Egyedül csak a tanító szerves életre lévén kedvem, s hivatásom, tanítóm ajánlatára a Szt. Benedek rendjét választám, melybe 1822. szeptemberében a szokott próbatételt kiállva fölvettem, és octóber 16-án fölöltöztettek Fidé 122. nyerve” – írja életrajzában. Pannonhalmán négy évig tanult, majd Bakonybélben a költészet szónoklattant, valamint a nevelés- és oktatástant tanulmányozta. 1830. augusztus 6-án áldozópappá szentelték. Guzmics Izidor, aki diákkorában felfigyelt a tehetséges ifjúra, apáttá történt kinevezésekor magával vitte Bakonybélbe, őt találta alkalmasnak az oklevéltan, az esztétika, de főként a nevelés- és oktatástan tanítására. Egyidejűleg kinevezte a könyvtár őrévé is. A fiatal tanár ebben az időben kezdett érdeklődni a nevelés elméleti kérdéseiről. Számos idegen nyelven olvasott, és a bakonybéli könyvtár gazdag pedagógiai anyaga rendelkezésére állt. Pedagógiai tárgyú írásokat fordított németből és angolból, és ezekben az években kezdett publikálni is. Az 1830-as, 40-es években az *Athenaeum*, az *Egyházi Tár* és a *Tudománytár* című folyóiratokban tette közzé pedagógiai tárgyú írásait. Elméleti pedagógiai munkásságának elismeréséül 1839. november 22-én az akadémia Beély Fidélt levelező tagjává választotta. Főműve, az *Alapnézetek a nevelésről*... 1848-ban jelent meg. A forradalom bukása után megszűnt Bakonybélben a tanárképzés. Beély hat éven át az apátság botanikus kertjét gondozta. 1855-től a rend községi gimnáziumának igazgatójaként működött 1863. június 30-án bekövetkezett haláláig.

fordítást is közölt tőle Guzmics. A tanítvány mindig hálával, tisztelettel és szeretettel szólt mestéről, akinek halála után átvette a lap szerkesztését is, igaz, csak rövid időre.

Sokszor találkozunk Szeder Fábián²⁰, Szalka Kandid²¹, a későbbi katonyabéli perjel, valamint Májér József²² a kitűnő homileta nevével. Írt a lapba Szenczy Ferenc²³, a későbbi püspök, Róder Alajos²⁴ a neves egyetemi tanár, és Fábián István²⁵, a jeles nyelvész.

²⁰ Szeder Fábián (1794–1859) szerzetes, író, költő. Komáromban, Esztergomban és Pozsonyban tanult. 1804-ben lépett a Szent Benedek Rendbe. Győrött és Pannonhalmán folytatott teológiai tanulmányokat. 1808-ban szentelték pappá. 1808–1832 között a rend különböző iskoláiban tanított. 1832-től könyvtárosként és levéltárosként működött Pannonhalmán. Az akadémia 1831-ben levelező tagjává választotta. 1841-től haláláig a rend fűssi birtokának jószágkormányzója volt. Számos verse, elbeszélése, vígjátéka és cikke jelent meg a korabeli lapokban.

²¹ Szalka Kandid (János) Szent Benedek-rendi apátsági perjel (1793–1875) 1812. október 28-án lépett a rendbe. 1815–1819-ig gimnáziumi tanár volt Kőszegen. 1819–1823 között teológiai tanulmányokat végzett Pannonhalmán. 1823. szeptember 19-én pappá szentelték. Ezt követően a rend esztergomi és községi gimnáziumában tanított. 1837–1843-ig perjel és tanár Bakonybélben, 1844-től 1873-ig plébános, majd apátsági főperjel. Cikkei és versei jelentek meg az *Egyházi Tárb*an, a *Religióban*, a *Katholikus Néplapban* és egyéb korabeli lapokban. Halála után jelent meg legjelentősebb műve. (*Scriptores Ord. Sti Benedicti*. Vindobonae, 1881.)

²² Májér József (1785–1835) teológiai doktor, székesfehérvári kanonok. A gimnáziumot szülővárosában, bölcseleti tanulmányait Pécsen végezte. 1802–1805-ig Székesfehérváron, majd a pesti központi papnevelőben teológiát tanult. 1807-ben teológiai doktorátust szerzett. Ezt követően a székesfehérvári papi szemináriumban tanított egyháztörténetet, majd élete végéig plébánosként, alesperesként, kanonokként, végül a papnevelő intézet igazgatójaként működött. Arad-, Somogy- és Veszprém megyék követeként részt vett az 1830–32-es országgyűlésen. Kiváló szónok volt. Legnagyobb elismerést kiváltó műve: *Vasárnapi homiliák avagy vasárnapi evangéliumok értelme fölött tartott egyházi beszédek, melyek a szent atyák nyomdokai után készített. I–III*. Székesfehérvár, 1823–1824.

²³ Szenczy Ferenc (1800–1869) bölcseleti és teológiai doktor, szombathelyi püspök. Tanulmányait szülővárosában végezte. 1817-ben a szombathelyi egyházmegye papnövédeként a pesti központi papnevelőben hittudományokat tanult. Négy évet töltött itt, bölcseletből és teológiából doktori fokozatot szerzett. 1821-től a szombathelyi papnevelő intézet tanulmányi igazgatója lett. 1839-ig dogmatikát, ezt követően erkölcs- és neveléstant, valamint lelkipásztorkodást tanított. 1850-ben szombathelyi megyéspüspökké nevezték ki. Számos beszéde jelent meg nyomtatásban, cikkeket tett közzé a korabeli katolikus lapokban.

²⁴ Róder Alajos (1812–1878) nagyváradi kanonok, egyetemi tanár. A gimnáziumot Tatán és Székesfehérvárott, a bölcseletet 1830–1835-ig Nagyszombatban, a teológiát Pesten végezte. 1835-ben szentelték pappá. Budán, Pesten és másutt működött lelkészként. 1850-től a felsőbb neveléstudomány egyetemi tanárává nevezték ki. 1862–1866-ig a pesti középiskolák érseki biztosaként, 1866-tól pesti tanulmányi kerület királyi főigazgatójaként működött. 1867-ben a pesti egyetem rektorává választották; és nagyváradi kanonokká, majd széplaki apáttá nevezték ki. 1877-ben főesperes lett. Cikkei jelentek meg a korabeli katolikus lapokban, számos tankönyvet és egyházi beszédet jelentetett meg.

²⁵ Fábián István (1809–1871) nyelvész. Tanulmányait Sopronban és Győrött végezte. 1833-ban pappá szentelték. Különböző helyeken működött káplánként, majd az Eszterházy hercegi családnál nevelősködött 1848-ig. 1869-ben győri kanonok, majd prépost és főesperes lett. Nyelvészeti munkásságának elismerésül az akadémia 1858-ban levelező tagjává választotta. Költeményeket, teológiai és nyelvészeti tanulmányokat publikált különböző lapokban. Finn nyelvtana és Kalavala fordítása jelentős.

A folyóirat nyolcadrés alakban, eleinte évenként kétszer, a márciusi és augusztusi pesti vásárok alkalmával jelent meg. Egy füzet ára egy pengő forint volt. 1838-tól havonta jelent meg a lap, ekkortól az ár négy forintra emelkedett.

1832 májusában, az első szám megjelenése után Guzmics örömmel írja Farkas József barátjának: „Az én Tárom példányai tisztán elfogytak. 600-at nyomtattattam; ha csak 60–100 körül jelentik is magokat az új előfizetők, újra nyomtattatom. Ez jó jel.”²⁶ Az 1832. évi második füzet közli az előfizetők névsorát. Eszerint az első évben 689 előfizetője volt a lapnak, ami meglehetősen nagy szám. A hatodik füzetben közölt névsor 508 nevet említ. A nagyobb katolikus egyházi központokban, pl. Egerben és Nagyváradon az előfizetők száma mindvégig meghaladta az ötvenet. A lap tehát sikeres volt, sokan olvasták.

A folyóirat szerkesztő-tulajdonosa kezdetben Guzmics, kiadója a pesti Beimel József volt. A VI. füzetnél Beimel József lett a kiadó –tulajdonos, akitől Guzmics a füzetek szerkesztéséért 120 pengőforintot kapott. Beimel pontatlan és csak a haszonnal törődő ember volt, akire Guzmics állandóan panaszkodott barátainak írott leveleiben. 1835 szeptemberében a folyóirat ismét Guzmics tulajdonába került, és a kiadó is megváltozott. A VIII. füzet Pozsonyban, a Belnay-féle nyomdában, Kovács Pál²⁷ felügyelete alatt jelent meg. A IX. füzettől kezdve a folyóirat megszűnéséig, a XIV. füzetig ismét Beimel volt a kiadó- tulajdonos.

A lap első számának fogadtatásáról április 2-án írt Guzmics barátjának.

„A Vallási és Egyházi Tár már útnak indult... Győrből már tudósítva vagyok a vélemények felől. Kinek tetszik, kinek nem; egyiknek egy, másoknak más. A püspök haragszik az új szavakra s kimondá, hogy könyvünket nem érti. Disputáltak asztalnál Pro et Contra. Megigérte Ő Méltósága, hogy megpirongat. Csak nem csudálom, hogy: szellem, erőny, elv, elem még most is új, pedig érthetetlen szavak Ő Méltósága előtt. De úgy van: a nyelv ifjúdik, mi pedig vénülünk. Kérlek, tudósíts Te is a körülötted forgó vélemények felől. Így lehet változtatni, amit változtatni netalán szükséges volna.”²⁸

A püspök véleménye jellemzőnek mondható. Többnyire nyelvezete miatt kapott egyesek részéről negatív kritikát a lap. Guzmics a II. kötet végén olvasóihoz intézett utószavában így ír ettől:

„Örömmel jelenthetem, hogy folyóírásom annyi kedvezéssel fogadtattott, a megnyit csak édes hazánk nagy lélekkel feltörekedő fiaitól remélhetnék. Leghathatósb ösztön ez nekem, hogy kezdett munkálódásomat még nagyobb buzgalommal folytassam s minél nagyobb tökélyre emeljem. Azonban nem szabad titkolnom, sőt nyilván vallani kötelességemnek tartom, hogy Tárom nyelvében nem kevesen akadtak fenn. Itt némely újaknak látszott szavak ellen, ott a beszéd praecisiójából támadt homály ellen hallattak panaszok. Mi az egyes szavakat illeti, úgy látszik (s hála érette nemzetünk géniuszának, ha így van) nem onnan ered a panasz, hogy minden tolmácsolat nélkül levén, nem értetnek. Megvallom, a tolmácsolat szüksége nem juta eszembe, s azért nem, mert tudtommal egy új szóval sem éltem, hogy azoknak bármelyike is több íróinknál elő ne fordult volna. Hogyha nyelvünket tudományossá, azaz minden

²⁶ RÉVAI Sándor: *Guzmics Izidor levelei Farkas Józsefhez.* = Irodalomtörténeti Közlemények 1909. 362.

²⁷ Kovács Pál (1788–1867) tanulmányai befejezése után a pozsonyi gimnázium tanáraként dolgozott, majd a helytartótanácsnál a tanulmányi bizottmány ülnöke volt. Később censorként és a pesti kerület iskolai főfelügyelőjeként tevékenykedett. Apósa Belnay György Alajos pozsonyi kiadótulajdonos volt.

²⁸ RÉVAI Sándor: *i. m.* 361.

ideának, fogatnak, tárgynak, érzelmenek értelmes kitételére alkalmassá akarjuk tenni, még mindig szükségesek az új szavak, ezt, hiszem, senki sem tagadja ma, de senki e szükségetet inkább nem érzi, mint az író... Hogy a kijelentett kívánságnak eleget tegyek, nem ugyan a beszéd folyamában zárkony (parenthesis) között, hanem különös táblán fogom értesíteni mindazon szavaimat, melyek újaknak látszanak, s a melyek vagy már megjelentek, vagy még meg fognak jelenni Táromban. Csak ne rettegjünk az új szavaktól! nagy kincs gyűjtetik azokban nyelvünknek, melyet hálával fog a maradék venni s hasznára fordítani.”²⁹

Ézert Guzmics „Szó-értesítést” csatolt a füzet végére, amelyben megmagyarázta az olyan szavak értelmét, mint pl. az alak, alap, anyag, árny, elem, elv, gömb, lét, műszer, szellem, terv stb.

Egyházi körökben azonban egy – az *Egyházi Tárban* még meg sem jelent – bíráló és egy értekezés miatt is kellemetlenségek sorozata érte a szerkesztőt.³⁰ Báró Szepesy Ignác püspök³¹ szentírásfordítást jelentetett meg 1835-ben. Guzmicsot 1835 októberében Szenczy Ferenc értesítette arról, hogy Vurum József³² nyitrai püspökhöz eljutott az *Egyházi Tár* még meg sem jelent VIII. füzetének nyomdakész kézirata, amelyben – Szepesy szentírásfordításáról szóló kritika mellett – helyet kapott Guzmics „Egyházi kormány” című tanulmánya is³³. Vurum püspök közölte a kiadóval, hogy ha e két írás megjelenik, az *Egyházi Tár* terjesztését megiltja egyházmegyéjében.

Érdekes és jellemző az ügyben megindult levelezés és vita, mely rendkívüli módon elkeserítette Guzmicsot, és kis híján az *Egyházi Tár* megszűnéséhez vezetett. A lap elleni támadássorozathoz az ürtüvet Guzmicsnak Szepesy szentírásfordításáról szóló bírálata szolgáltatva ugyan, de a valódi ok ennél sokkal komolyabb volt. Az egyházi vezetés már az 1820-as évek eleje óta nem nézte jó szemmel Guzmics sokféle formában hangoztatott véleményét a keresztény felekezetek vallási egyesüléséről.³⁴ Hasonlóképpen nagy felzúdulást váltott ki 1834. május 13-i országgyűlési

²⁹ *Egyházi Tár* 1832. II. Utószó. Idézi: ZOLTVÁNY L. Irén: *Guzmics Izidor életrajza*. Bp. 1884. 229.

³⁰ A levélváltásról: ZOLTVÁNY: *i. m.* 311–313.

³¹ Szepesy Ignác (1780–1838) bölcséleti és teológiai doktor, pécsi püspök. Egerben, Pesten és Bécsben tanult. 1803-ban pappá szentelték. Az egri szeminárium tanulmányi igazgatójaként, érseki titkárként, plébánosként működött. 1808-ban kanonokká, 1820-ban erdélyi, 1828-ban pécsi püspökké nevezték ki. Iskolákat, templomokat építtetett, Pécssett tanítóképzőt és liceumot állított fel. Az Akadémia 1831-ben tiszteleti tagjául választotta. Számos teológiai munkát publikált. Ezek közül a legjeletosebb, több kiadást is megért szentírásfordítása: *Szentírás*, vagyis az ó-szövetségnek szent könyvei magyarul Káldi után a közönséges deák fordításból az eredeti betűre figyelmeztve. Pozsony, 1831–35. Ugyanennek újszövetségi része 1834–35-ben jelent meg.

³² Vurum József (1763–1838) nyitrai püspök. Középkorait Trencsénben, Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. 1788-ban szentelték pappá. 1791-től teológiai tanárként, később igazgatóként működött a nyitrai papnevelőben. 1805-ben egri kanonokká, 1816-ban székesfehérvári, 1827-ben nyitrai püspökké nevezték ki. Nyitrán 1833-ban árvanevelő-intézetet alapított. „Vurum minden szerzetes nyilvános ellensége” – írta Guzmics. Vö. SÖRÖS Pongrác: *Guzmics Izidor az 1832–1836-i országgyűlésen*. = A Pannonhalmi Főiskola Évkönyve 1914/15. 100.

³³ Guzmics *Egyház* című tanulmánya folytatásokban jelent meg az *Egyházi Tár* I–XI. füzetében. Ennek a tanulmánynak a VIII. számban megjelentetni szándékozott részéről van szó.

³⁴ Guzmics művei e tárgykörben: *A keresztényeknek vallásbeli egyesületekről írt levelek, az evangéliumi keresztényt tolerantiának végelmezőjéhez*. Pest, 1822. 93 l.; *A keresztényeknek vallásbeli egyesületekről. I. A lehet-e? Van-e? Ha lehet és van, mellyik az egyedül idevezítő ekklesia? támasztott kérdésekre adott felelet. II. A kath. Anyaszentegyház hitbeli tanítása felvilágosítva a Magyarországi Protestánsokhoz*. Pest, 1822. 144 l.; *A vallási egyesülés ideajánka, és a Rom. Kath. és Protest. Keresztények között fennálló unioinak Vissgálása Guzmics Isidor által*. Győr, 1824. 124 l.; *A Rom. Kath. és Protest. Keresztények között fennálló Uniónak másodszori vizsgálata G.I. által*. Győr, 1826. 130 l. Guzmicsot a vallási unió kérdésében elsősorban nemzeti szempont

beszéde is.³⁵ Nem csoda, ha a következő évben egyházi előjárói erőteljes támadást indítottak ellene egy olyan bírálattal és egy olyan tanulmány miatt, amely nézetük szerint sérti az egyházi vezetők tekintélyét, és magát a katolikus hitet.

Guzmics, miután Szenczy Ferenc leveléből értesült az ellene, és az *Egyházi Tár* ellen megindult támadásról, 1835. október 22-én nyilatkozatot küldött a kiadóhoz. Ebben leírja, hogy maga Szepesy püspök kérte fel őt a szentírás-fordítás „kemény bírálatára”. Ő a megjelentetni szánt bírálatban tartalmi kérdésekre nem tér ki, pusztán néhány nyelvi vonatkozású bíráló megjegyzést tesz. Ha ezek közül valami sérti a püspököt, hozzájárul ahhoz, hogy az a rész kimaradjon. A nyilatkozatban kitért a támadások valódi okára, az egyházi kormányzatról szóló értekezésre is. Hangsúlyozza, hogy elismeri a kinevezett egyházi vezetők tekintélyét, de érezteti, hogy nem hisz abban, hogy ők csalahatatlannak lennének. Ugyanaznap latin nyelvű levélben fordult Kopácsy József veszprémi püspökhöz, támogatását kérve az *Egyházi Tár* folytatásához. Kopácsy nem válaszolt a levélre, hanem azt továbbküldte Pyrker László egri érseknek. Pyrker levelében „barátságáról és hajlandóságáról” biztosította Guzmicsot, közölte a tanulmány azon helyeit, melyeken nézete szerint változtatni kell, és figyelmeztette a szerzőt, „ne távozzék el szent hitünknek világosan örökre kijelölt ösvényeiről.”³⁶ Guzmicsnak nagyon rosszul esett Pyrker levele. Válaszában az egri érsek által kifogásolt részeket megpróbálta megmagyarázni, és néhány helyen javításokat is tett értekezése egyes kérdéses helyein.

„Ezen igazítások meggyőződésemen határán állanak, melyen túllépnem tilt lelkiismeretem”-írja. A saját véleményét a közvetkezőképpen foglalta össze:

„Igen váratlan, azért igen szomorító is volt Exellentiad hozzám írt levele. Milyenek vagyok én ott gondolva! Ha tanításom nem volna eléggé ismeretes eddigi irataimból, hihetném, hogy tán ama rövid értekezésemnek némely nem eléggé meghatározott értelmű kifejezései ejthették gyanúba hitemet. De most, midőn tanításom az egész hazában annyira ismeretes, hogy papnak, világinak, katolikusnak, nem-katolikusnak is, ha olvasott, nem lehet nem nyilvánosságosabb, álmélkodásom nem ismer határt....Hogy én a protestánsoknak nem különben kívánok tetszeni mint a katolikusoknak! Igen, Kegyelmes Uram! Nékem igen régi kedves ideám az egyesülés... Ezt én nem az annyiszor sikertelenült polemizálás, hanem inkább békéltetés útján gondolnám megközelíthetőnek. Azért Táram előszavában is nyíltan kijelentém, hogy ez a békés szellem fog benne lebegni...”³⁷

Guzmics Kováts Tamás³⁸ pannonhalmi főapátnak is írt az ügyben, aki 1835. november 17-i válaszlevelében támogatásáról biztosította Guzmicsot. Guzmics, miután megköszönte a főapát együttérzését, elkeseredetten fűzte hozzá leveléhez:

vezette. „Egy nemzeti religio éppen úgy szükséges a nemzet boldogságára, mint a nemzeti constitutio és az egy nemzeti nyelv. Ez a három teszi egyé a nemzet lelkét, szívéét.” írta Kazinczynak 1823. július 19-én. In: *Kazinczy Ferencz és Guzmics Izidor közti levelezés 1822-től 1831-ig*. Közli GULYÁS Elek. Pest, 1873. 20.

³⁵ SÖRÖS Pongrác: *Guzmics Izidor az 1832–1836-i országgyűlésen*. = A Pannonhalmi Főiskola Évkönyve 1914/15. 90–107.

³⁶ Vö. ZOLTVÁNY: *i. m.* 314–315.

³⁷ Idézi: ZOLTVÁNY: *i. m.* 315–316.

³⁸ Kováts Tamás József (1783–1841) pannonhalmi főapát, teológiai doktor. 1803-ban lépett a Szent Benedek rendbe. 1807–1809-ig Győrben, 1809–1813-ig Pannonhalmán teológiát hallgatott. 1813–27-ig Pannonhalmán a szentírás és keleti nyelvek tanáraként működött. 1830-ban főapátnak választották. Számos latin nyelvű teológiai munkát írt, melyek kéziratban maradtak.

„Jobbkor nem érkezhettek Méltóságodnak levele, mint éppen most, midőn már minden béketűrősem kifárasztva lévén, készen állék, hogy megsemmisítem Táromat s örökre lemondjak a hálátlan theologiai pályáról....”³⁹

1835. december 18-án a kiadó levelet intézett Pyrker érsekhez, melyben megkérdezte, hogy a Guzmics által tett javításokkal meg van-e elégedve, és az *Egyházi Tár* VIII. száma kinyomtatható-e. Pyrker válaszlevelében azt olvashatjuk, hogy az értekezés javított formában „sem tetszik”. Guzmics, akinek szívügye volt az *Egyházi Tár*, végül úgy döntött, a kifogásolt tanulmányt egy „egész mindennapi foglalatok szerinti” írással helyettesíti, csakhogy a folyóirat kiadása ne szüneteljen tovább. Az eredeti értekezés azonban hosszabb volt, mint a pótlólag beillesztett írás, ezért Scitovszky⁴⁰ rozsnyói püspök írt még néhány gondolatot a protestáns és katolikus viszonyról Guzmics tanulmánya után.

Az ügy azonban ezzel még nem zárult le. A kalocsai érsek levelet intézett a pannonhalmi főapáthoz, melyben követeli, hogy „mint rendes előjárója”, ő vonhassa felelősségre Guzmicsot. Erre azonban már nem kerülhetett sor, mivel közben az országgyűlés megerősítette a pannonhalmi főapátság ősi jogát, vagyis azt, hogy nem tartozik semmiféle egyházmegyei hatóság jogkörébe, kizárólag a pápa főhatósága alá. Így Kováts Tamás mint „ordinárius” magára vállalhatta az *Egyházi Tár* további füzetének ellenőrzését.

Az ügy, úgy tűnik, nem csak egyházi körökben vert fel nagy port. Évekkel később olvashatjuk Guzmics apáti naplójának 1838. október 11-én kelt bejegyzésében⁴¹ a következőket:

„Schedel Ferencz orvos dr., a tud. társaság titoknoka vendég szombat délig. Különös részvétellel olvasgatá vallási és egyházi dolgozatait az apátnak, melyek ki nem adathattak, um. az Egyházi Kormányról írt értekezést és a Szepessy bibliája recensióját. mindkettőből kiiradni kívánt magának néhány tüzetet.”⁴²

Guzmics folytathatta az *Egyházi Tár* szerkesztését, amelynek fogadtatása a későbbi években többnyire pozitív volt. 1838. szeptember 18-án hosszú ismertetés jelent meg a *Figyelmezőben* az *Egyházi Tár* az évi január–júniusi számairól. A recenzens e szavakkal fejezi be bírálatát: „A kor szükségéhez alkalmazott, a literatura kívánatinak, s nyelvbéli tekintetben megfelelő, körén túl nem csapongó páratlan egyházi folyóiratnak minél több olvasót szívből óhajtunk”⁴³

Úgy tűnik, Beimmel változatlanul nem volt megelégedve Guzmics, mert 1839. májusában Beély Fidélt Toldy Ferenchez intézett leveléből arról értesülhetünk: „Hogy apát úr hajlandó az Egyházi Tárt Beimeltől elvenni, s hogy azt meg is teendi, ha ezentúl pontosabb nem leend Beimmel

³⁹ Idézi: ZOLTVÁNY: *i. m.* 318.

⁴⁰ Scitovszky János (1785–1866) esztergomi érsek, az Akadémia igazgatósági tagja. Szegény családból származott. Egyházi segítséggel Rozsnyón és Nagyszombatban tanult. 1808-ban bölcséleti, 1813-ban a pesti egyetemen teológiai doktorrá avatták. 1809-ben szentelték pappá. Ezt követően a rozsnyói püspöki liceumban a bölcsélet és matematika, 1811-ben a teológia tanárává nevezték ki. 1824-ben rozsnyói kanonokká és a papnevelő-intézet igazgatójává, 1827-ben rozsnyói, 1838-ban pécsi megyés-püspökké nevezték ki. 1849-től esztergomi érsek. 1853-ban az Akadémia igazgatósági taggá választotta.

⁴¹ Guzmics apáti naplóját egyes szám harmadik személyben írta.

⁴² SÖRÖS Pongrác: *Guzmics Izidor apáti naplója*. = Irodalomtörténeti Közlemények 1903. 492.

⁴³ Figyelmező 1838. 38. szám. 622–625.

a kiadásban, jól tudom. Jelenleg ez úgy függőben vagyom még, s az év vége fog leginkább, mint hiszem, a dolgon fordítani.”⁴⁴

Guzmics azonban 1839. szeptember 1-jén meghalt. Ezután tanítványa és barátja, Beély Fidél kapott megbízást a pannonhalmi főapáttól a folyóirat szerkesztésére. Erről így írt Toldy Ferencnek 1839. szeptember 18-án kelt levelében:

„Jó apátunk halála után Sep. 7-én eljőve a Főapát Bakonybélbe, s mindeneget átnézve, egy részét írásainak különösen diák iratainak s levelezéseinek valamint könyveinek is Pannonhalmára rendelé vitetni, nagyobb részét azonban iratainak és levelezésének ott hagyá, s átvizsgálásokat reám bízá; ez iratok olly halmot képeznek, hogy én alkalmasint egy év alatt is alig nézhetedem át tökéletesen, s hogyha az iratok között fogok némelly eddig még nyomtatásban meg nem jelent értekezésekre akadni, fogom közleni Ttes úrral, hogy ezek vagy az Athenaeumban, vagy a Tudománytárban adassanak ki. Az Egyházi Tár szerkesztését az 1839-ik év befejezéséig reám bízá és én november-decemberben életét szándékozom adni képével együtt, melly iránt a Főapáttal kell értekez-nem. A novemberi füzet majd egészen kész, s csak a decemberihez kell dolgozni, mellynek kiadásával pályafutását végzendü a Tár, mert olly szellemmel, oly tudománnyal nem tudom, ki bátorkodnék közülünk a Tár folytatását magára vállalni.”⁴⁵

Az *Egyházi Tár* 1839. novemberi és decemberi száma tehát Beély Fidél szerkesztésében még napvilágot látott. A szerkesztéssel járó gondokról is beszámolt Toldy Ferencnek 1839. november 17-én Bakonybélből írott levelében:

„...az Egyházi Tár decemberi folyama mind szerkesztésére, mind kidolgozására olly annyira elfoglalt, hogy alig fordíthaték elegendő figyelmet oskolai kötelességeimre. Én minden módon azon valék, hogy novemberi vásárra a füzetet elkészítsem, mi csakugyan sikerült is. E füzetben adom Guzmics életírását, de úgy-e mint adnom kellene? értem én jól, hogy sokkal csekélyebbek tehetségeim, hogysem illőleg tudtam volna őt festeni, de iparkodtam mindenképp őt híven eléállítani...”⁴⁶

Guzmics első életrajza a tanítvány tollából az *Egyházi Tár* utolsó két számában tehát megjelent. Beély a XIV. füzet végi írásában a következőképpen búcsúzik az *Egyházi Tár* olvasóitól:

„S ezennel elvégzi pályafutását az Egyházi Tár, melyet boldogúlt Guzmics Izidor 1832-ben létre hozott és fáradhatatlan szorgalommal nyolcz évig folytatott védve a Religiót az Anyaszentegyházt valódi apostoli buzgalommal. Ohajtjuk, és tán reményünkben csalatkozni nem fogunk, hogy magyar anyaszentegyháznak buzgó férfiúi közt alakuljon egy társaság, mely nyomdokait követve az elhunyt létesítőnek, az egyházi folyóiratot folytassa...”

A folytatásra két év múlva került sor. 1841-ben indult meg a *Religio és Nevelés* című lap, amely ugyan nem érte el az *Egyházi Tár* magas színvonalát, de a negyvenes években híven szolgálta a katolikus vallás és nevelés ügyét hazánkban.

Az *Egyházi Tár* füzetéből nem maradt fenn sok példány. Sem az akadémia, sem az egyetem könyvtára nem rendelkezett belőle teljes sorozattal a szabadságharc bukása után. Toldy Ferenc a hiány pótlására Beély Fidéltől kért segítséget. 1851. december 10-én Beély Fidélnek Toldy Ferenchez írott levelében a következőket olvashajuk:

⁴⁴ Beély Fidél levelei Toldy Ferenchez. MTA Kézirattár. Magyar Irodalmi Levelezés. 4. r. 61. sz. b. köt.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

„Ami pedig Kegyed fölszólítását, Guzmics Egyházi és Vallási Tárára vonatkozólag illeti, igen sajnálom, hogy e részben nem áll hatalmamban az egyetemi s m. academiái könyvtár hiányos példányait kiegészítenem. Saját példányaim két év előtt egy szomszéd plebánosnál, kinek olvasásul azt kölcsönöztem, véletlenül közbejött halála után többszöri sörgetésem daczára is oda veszték, és mai nap is nélkülözi könyvtárom az annyira kedvelt folyóiratot; az apátsági könyvtárnak van ugyan egy példánya, de szintén tökéletlen, miután a 8. füzet hiányzik. Így vagyunk az Egyházi Tárral Bakonybélben. Ama kérdésre, hol szerezhethők meg a hiányzó füzetek? válaszom ez: Pesten, Beimel Jósefnél, mint az Egyházi Tár egykori kiadójánál, s kinél a 8. füzetet kivéve, melly Posonyban, Belnay intézetében, Kováts Pál alatt nyomtatott, a többi 13 füzet nyomtatás alatt volt, de mint hallom, Beimelnél az első füzet már szinte meg nem kapható. A 11, 12, 13, és 14ik füzetből van nálam néhány heverő hiánytalan példány, s én igen igen szívesen késznek nyilatkozom ezennel a hiányokat mind az egyetemi, mind az academiái könyvtár példányát illetőleg pótolni, csak tessék velem tudatni, vajjon hiányoznak-e? S ez esetben én örömmel meg fogom e hiányzó füzeteket küldeni, de többel szolgálni legjobb akaratom mellett sem tudok.”⁴⁷

Második katolikus teológiai folyóiratunk, az *Egyházi Tár* nyolc teljes évfolyama ma is könyvészeti ritkaság. Ezért is sürgető feladat a hazai katolikus sajtó kezdeti időszakának feltárása és feldolgozása.*

FEHÉR KATALIN

Adalékok az Országos Széchényi Könyvtár Cod. Germ. 38 jelzetű kéziratának újkori provenienciájához. *Habent sua fata libelli!*** Az Országos Széchényi Könyvtár Cod. Germ. 38 jelzetű kézirat a dominikánus misztikus Seuse két írása, az „Örök Bölcsesség könyve” és a „Horologium sapientiae” (fragmentális) ill. Marquard von Lindau az eucharisztiairól szóló traktátusa mellett a magyar nyelvterületen nem igazán ismert német begina-misztikus Mechthild von Magdeburg művének, „Az istenség áradó fénye” egy 15. századi kivonatát tartalmazza.¹ A teljes szövegállomány mintegy egytizedét kitevő „Budapesti fragmentum” felfedezése nagy visszhangot váltott ki a forrásokban nem bővelkedő Mechthild-kutatásban.² A magával a kódex leírásával valamint a benne

⁴⁷ Uo.

* A tanulmány az OTKA támogatásával készült (T 042579)

** Die vorliegende Untersuchung bietet einen Beitrag zur Erhellung des neuzeitlichen Überlieferungsschicksals des Cod. Germ. 38. Im Folgenden sollen die Umstände aufgezeigt werden, die zu einem häufigen Besitzerwechsel unserer Handschrift in den letzten Jahrzehnten des 18. und ersten Dezenien des 19. Jahrhunderts geführt haben. Dies soll vor dem Hintergrund der frühen Geschichte der Klagenfurter Bibliothek erfolgen. Darüber hinaus wird mit konkreten Beispielen auf die Tätigkeit eines (unbekannten) Antiquars hingewiesen, der eine beträchtliche Zahl von mittelalterlichen Kodizes aus den Beständen der im Zuge der Josephinischen Reform aufgehobenen Klosterbibliotheken erworben und an Bibliophilen seiner Zeit weiterverkauft hat.

¹ Mechthild magyar nyelvű bibliográfiájával ill. művének szemelvénytípusú fordításával kapcsolatosan I. Karácsony misztériuma egy 13. századi misztikus, Magdeburgi Mechthild művében c. tanulmányomat = Keresztény Szó (Kolozsvár) (12.) 12. sz. 2001. 5–10., itt: 9. old., 5. jegyz., valamint SÖVEGES D. OSB: *Fejezetek a lelkiség történetéből*. Pannonhalma, 1993. 153–155.

² L. NEUMANN, H.: *Texte und Handschriften zur älteren deutschen Frauenmystik*. = FuF (41.) 1967. 44–48, itt: 45. v. VIZKELETY, A. – KORNRUMPF, G.: *Budapester Fragmente des „Fließenden Lichts der Gottheit”*. = ZfdA (97.) 1968. 278–306.